

Iris Tićac

Teologija u Rijeci, Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet, Tizianova 15, HR-51 000 Rijeka
iticac@rijeka.kbf.hr

Psyhe i duša u misli Edith Stein

Sažetak

Nakana je ovoga rada osvijetliti doprinos Edith Stein filozofijskom istraživanju biti psihičkog s uporištem u njezinim ranim fenomenologijskim djelima. Istraživanje polazi od predstavljanja rasprave Edith Stein s teorijom uživljavanja Theodora Lippsa. Ova je rasprava važna stoga što je upravo bavljenje problemom uživljavanja vodilo Stein uvidu da »čisto ja« nije »uživljavajuće ja«, kao i pitanju kako se u našem doživljaju konstituiraju psihofizički individuum. Drugim riječima, upravo ovdje Stein dolazi do uvjerenja da psihičko nije bez ostatka vezano uz svijest. Stein razlikuje između metodički uvedenog »čistog ja« i »realnog ja« i temeljem te razlike razgraničuje svijest i psihičko. Temeljem tog razlikovanja Stein poduzima reviziju pojma duše, odnosno diferenciranje između duše i psyhe. Budući da je za njezinu fenomenološku metodu rada karakteristično da se ne nadovezuje na postojeću literaturu, nego počinje »posve iznova«, nužno je ukazati na posebne teškoće koje izrastaju iz nazivlja, a to se posebice odnosi na pojmove 'životne snage' i 'personalne jezgre'.

Ključne riječi

uživljavanje, »čisto ja«, »realno ja«, životna snaga, »personalna jezgra«, psyhe, duša

O Edith Stein napisani su mnogi biografsko-hagiografski tekstovi, posebice od njezine beatifikacije 1987. godine, što je u drugi plan potisnulo istraživa-nje njezinih filozofijskih djela. No, valja istaknuti, kao što je to učinio njezin prijatelj i poznati filozof Roman Ingarden, da je Edith Stein bila filozof, znanstvenik i da je to ostala i u samostanu. Stein je studirala psihologiju u Breslau kod Williama Sterna, no razočarana eksperimentalnom metodom i »psihologijom bez duše«, ona odustaje od prvotne namjere promovirati kod njega. Kao još jedan razlog razočarenja studijem psihologije, Stein navodi »vladajuću nejasnoću oko pojma 'psihičko'«. Stoga ne čudi da ju je privukao Husserlov način filozofiranja i njegova oštra kritika psihologizma. Stein odlazi u Göttingen gdje se priključuje skupini Husserlovih učenika. E. Husserl je već 1911. godine, u vrijeme rasprave između filozofije i psihologije, ukazao na to da moderna psihologija više ne želi »biti znanost o 'duši'«, nego o »psihičkim fenomenima«, no hoće li to, tada mora biti u stanju odrediti te fenomene i opisati ih u pojmovnoj strogoći. Što je za nju značio susret sa fenomenologijom, opisala je sama E. Stein na sljedeći način:

»Ponovno otkriće duha i nastojanje oko prave duhovne znanosti spada sigurno u najveće promjene koje su se dogodile u zadnjem desetljeću na znanstvenom području. Ne samo da je duhovnost i smislenost duševnog života ponovo stekla svoje pravo nego su također ponovo pronađeni njegovi stvarni temelji, iako još uvijek postoje psiholozi... koji drže nedopuštenim u znanstvenim svezama govoriti o duši.«¹

Već u disertaciji što ju je obranila 1917. na Sveučilištu Albert-Ludwig u Freiburgu, pod naslovom »Problem uživanja u njegovu povijesnom razvoju i fenomenološkom razmatranju«,² u kojoj analizira iskustvo tuđe subjektivnosti, nametnulo joj se pitanje kako se konstituira psiha čovjeka, što obuhvaća pojam ljudske duše. U okviru doktorske disertacije Stein je samo skicirala strukturu ljudske osobnosti u njezinim temeljnim crtama, ali, kako sama kaže, »u tom okviru nije mogla započeti produbljeno istraživanje kompliciranih pitanja tog kruga problema«. Svoj odnos spram disertacije izrazila je Stein u jednom pismu Romanu Ingardenu:

»Pojam psihičkog još nije jasno razrađen (...) To će biti moguće tek onda kada bude razrađen pojam duha, također tu nedostaje još gotovo sve (iako je IV. dio jedini kojega sam radila 'con amore').«³

Stein otkriva da u osnovi svih sporova oko uživanja leži temeljna pretpostavka, naime da su nam »tuđi subjekti i njihovi doživljaji dani«. Poznato je da Husserlu nije pošlo za rukom na zadovoljavajući način odgovoriti na pitanje kako je moguće na transcendentalno-fenomenološkom tlu objasniti pretpostavku »postojanja 'vanjskog svijeta' i drugih meni sličnih ega«. Husserl je smatrao da se objektivni vanjski svijet može spoznati samo intersubjektivno, što pretpostavlja iskustvo drugih individua. Nadovezujući se na radove Theodora Lippsa, on je to iskustvo nazvao uživanjem, ali se nije izjasnio u čemu bi se ono sastojalo. To je potaknulo Edith Stein na istraživanje biti uživanja, a ono ju je vodilo do pitanja »kako se u našem doživljaju konstituira psihofizički individuum«.

Bit čina uživanja

Već svakodnevno iskustvo potvrđuje činjenicu da mi doživljavamo tuđu radost ili tuđu bol kao da su naši, iako se ne radi o našoj radosti ili našoj boli. Pozicija iz koje E. Stein pristupa problemu glasi: postoji fenomen »tuđeg doživljanja« i korelativno »iskustvo tuđeg doživljanja«. Kako dolazimo do iskustva o tuđem duševnom životu? Kako bi mogli odgovoriti na ovo pitanje, valja shvatiti fenomen u njegovoj čistoj biti, odnosno znati »što je tuđi doživljaj po svojoj danosti«. Stein ukazuje na probleme koje ovdje treba razlikovati. Naime, jedno je pitanje kako shvaćamo tuđe doživljaje, a drugo je pitanje kako postupno dolazimo do tog shvaćanja. Drugim riječima, nije moguće odgovoriti na pitanje »kako se ostvaruje iskustvo tuđeg doživljanja«, ako se prethodno ne odgovori na pitanje »kako izgleda to iskustvo«. ⁴ S tim u svezi Stein ukazuje na razliku između psihologije i fenomenologije. Dok »psihologija ima istražiti na koji način u realnom psihofizičkom individuumu nastaje uživanje«, fenomenologija istražuje »što je uživanje u svojoj biti«. Psihologija je vezana uz rezultate fenomenologije, jer »genetička psihologija«, koja istražuje proces realizacije uživanja, nužno pretpostavlja fenomen uživanja. U svom nastojanju da istraži bit uživanja Stein se služi metodom koju je rabio i njezin učitelj Husserl, primjenjuje »zagradivanje«, fenomenološku epohé. Što još uopće može preostati ako isključimo čitav svijet i subjekt sam?

»Mogu sumnjati da li stvar koju vidim egzistira, postoji mogućnost varanja, stoga moram isključiti postavljanje egzistencije, ne smijem od nje praviti uporabu; ali ono što ne mogu isključiti, što ne podliježe nikakvoj sumnji, jest moj doživljaj stvari (opažajuće, sjećajuće, ili već kako shvaćanje) zajedno s njegovim korelatom, punim 'fenomenom' ... koji u svom čitavom karakteru ostaje održan i može biti objektom promatranja.«⁵

Taj način promatranja valja po Stein primijeniti i kada je riječ o fenomenu tuđeg duševnog života:

»Svijet u kojem živim nije samo svijet fizičkih tijela, postoje osim mene doživljavajući subjekti i ja znam o tom doživljaju.«

Sve te danosti tuđih doživljaja ukazuju na vrstu čina u kojima se shvaća tuđe doživljavanje i koje Stein označuje kao »uživljavanje«. Kako bi shvatila te čine, ona poduzima deskripciju uživljavanja u usporedbi s drugim činima čiste svijesti. Kako izgleda opažanje tuđeg doživljaja? Kako je to uopće moguće, budući da vidimo samo tuđa tijela, ali ne vidimo psihičko? Stein najprije dovodi do danosti razliku između opažanja i uživljavanja, ilustrirajući to na sljedećem primjeru:

»Prijatelj mi pristupa i priča kako je izgubio brata i ja opažam njegov bol. Kakvo je to opažanje? Na čemu se temelji, odakle razabirem bol, u to ovdje ne želim ulaziti. Možda je njegovo lice blijedo i zbunjeno (...) Ne radi se o tome na kojem putu dospijevam do toga, nego želim znati što je opažanje samo.«⁶

Stein najprije pokazuje da uživljavanje nema karakter vanjskog opažanja, jer »bol nije stvar«, ona nam ne može biti dana na način vanjskog opažanja, čak ni onda »kada ju opažam ‘u’ bolnom izrazu lica kojega opažam izvanjski«, jer »promjene lica, koje ja uživljavajući se shvaćam kao bolne geste – mogu promatrati sa toliko mnogo strana koliko želim – principijelno ne mogu nikada doći do ‘orijentacije’ u kojoj je umjesto njih originarno dana sama bol«.⁷ No, iako uživljavanje nema karakter vanjskog opažanja, za Stein to ne znači da mu nedostaje karakter »originarnog«.⁸

Što za Stein znači »originarno dano«? Koji je smisao originarnosti? Nije nam »originarno dano« samo vanjski svijet nego i »ideacija, u kojoj intuitivno shvaćamo bitna stanja, primjerice, uvid u geometrijski aksiom«, a prije svega, karakter originarnosti imaju »svi vlastiti sadašnji doživljaji kao takvi«. Prije negoli odgovorimo na upit posjeduje li uživljavanje karakter originarnosti, potrebno je ukazati na to da naša autorica sve doživljaje dijeli u prvobitne (izvorne) i prošle (impresije i ideje u smislu D. Humea). S tim u svezi Stein postavlja upit »posjeduje li uživljavanje originarnost vlastitog doživljaja«? Stein upozorava da nisu svi doživljaji dani originarno. Ona ukazuje na analogiju između čina uživljavanja i njemu srodnih čina sjećanja, očekivanja i mašte. Riječ je o doživljajima koji su po svom sadržaju originarni, ali nam

2 U svrhu promocije tiskani rad obuhvaća samo sustavne dijelove, dok je povijesni dio izgubljen. Rad je objavljen je pod nazivom »O problemu uživljavanja«: Edith Stein, *Zum Problem der Einfühlung*, Buchdruckerei des Waishauses, Halle 1917. Svi navodi u ovom tekstu oslanjaju se na reprint originalnog izdanja: Edith Stein, *Zum Problem der Einfühlung*, Verlagsgesellschaft Gerhard Kaffke, München 1980.

3 Edith Stein, *Selbstbildnis in Briefen. Briefe an Roman Ingarden, Edith Stein Gesamtausgabe 4*, Herder Verlag, Freiburg im Breisgau 2001., str. 56.

4 E. Stein, *Zum Problem der Einfühlung*, str. 22.

5 Isto, str. 2.

6 Isto, str. 5.

7 Isto.

8 E. Stein preferira termin 'originarno', a ne termin 'aktualni doživljaj', kako bi izbjegla ekvivokaciju. Termin 'aktualni doživljaj' rabi kako bi njime označila drugi fenomen, odnosno primjenjuje ga za označavanje »čina« u specifičnom smislu, za doživljaj u formi »cogita«.

nije originarno dano ono doživljeno. Tako je, primjerice, »sjećanje na radost originarno kao čin posadašnjega kojega sada izvršavam, ali njezin sadržaj – radost – nije originaran«. ⁹ Usporedimo li čin uživljavanja s činom sjećanja, uočavamo da se kod čina uživljavanja također radi o činu koji je originaran kao sadašnji doživljaj, ali nije originaran po svom sadržaju. Stein time ukazuje na razlike u strukturi čina uživljavanja, odnosno na razliku između originarnog čina uživljavanja i sadržaja u koji se uživljavamo. Sadržaj nam nije originarno dan, jer ga mi ne izvršavamo kao vlastiti. Tako se, primjerice, radost drugog u koju se uživljavamo, ne doživljava kao naša vlastita radost.

»Uživljavanje kao posadašnje jest prvotni doživljaj, sadašnja stvarnost. Ali to što posadašnje, nije prošla ili buduća 'impresija', nego sadašnji prvotni životni pokret drugog koji ne stoji ni u kakvoj kontinuiranoj svezi s mojim doživljajem i ne dovodi do pokrivanja s njime.« ¹⁰

Stein naglašava da se kod uživljavanja ne radi o »znanju« nego o iskustvenom činu *sui generis*:

»U svom ne-originarnom doživljaju osjećam se praćena originarnim kojega ne doživljam, a ipak je tu, ipak se u mom ne-originarnom pokazuje.« ¹¹

Shvaćanje tuđih doživljaja ili uživljavanje jest »jedinствена, tipična modifikacija svijesti«. Svoj pristup problemu uživljavanja Stein razvija i nadopunjuje u raspravi s Theodorom Lippsom. ¹²

Kritika Lippsovog opisa doživljaja uživljavanja

Dok Stein provodi svoje analize biti uživljavanja »u najčišćoj općenitosti«, a to znači polazeći od »čistog ja kao subjekta doživljaja«, Lipps to čini na primjeru psihofizičkog individuuma. Unatoč tome, Stein ne previđa postojanje stanovitih podudarnih točki u njezinoj i Lippsovoj analizi uživljavanja. Lipps opisuje uživljavanje kao »'nutarnje su-činjenje' tuđih doživljaja«. ¹³ To odgovara onome što Stein opisuje kao viši stupanj izvršenja uživljavanja. Sadržaj uživljavanja jest doživljaj koji može nastupiti u različitim formama izvršenja. Stein govori o »tri koraka« ili »tri stupnja« izvršenja, a to su: izranjanje doživljaja, ispunjavajuća eksplicacija i objektivacija ekspliciranih doživljaja. Na prvom stupnju, tj. »ukoliko doživljaj izranja pred mene stoji mi nasuprot kao objekt (npr. žalost, koju čitam s lica drugoga)«. Na drugom stupnju, tj. »ukoliko slijedim implicirane tendencije (nastojim do danosti dovesti raspoloženje u kojem se drugi nalazi)«, doživljaj »nije više u pravom smislu objekt, nego me uvlači u sebe, ne obraćam mu se, nego se u njemu obraćam njegovom objektu, kod njegova subjekta, na njegovu mjestu«. Na trećem stupnju, tj. »tek nakon razjašnjenja koje slijedi u izvršenju«, tuđi doživljaj »ponovo mi pristupa kao objekt«. ¹⁴ Za Stein, kao i za Lippsa, uživjeti se, »premjestiti se u drugoga«, znači »suizvršiti njegovo doživljavanje«.

No, ono s čime se naša autorica nikako ne može suglasiti jest Lippsovo uvjerenje da »svaki doživljaj o kojemu znam – sjećani i očekivani, kao i uživljeni – 'tendira' k tome postati potpuno doživljeni i on to postaje kada mu se u meni ništa ne suprotstavlja«. ¹⁵ Za Lippsa uživljavanje nije drugo doli »puno doživljavanje tuđeg doživljaja«. U tom slučaju radi se o »punom uživljavanju«, odnosno takvom kod kojega, prema Lippsu, ne postoji razdvajanje između vlastitog i tuđeg ja, nego oboje postaju jedno. Prema Lippsovu shvaćanju,

»... ja sam primjerice jedno s akrobatom čije pokrete nutarnje suizvršavam. Tek kad istupim iz punog uživljavanja i reflektiram moje 'realno ja', nastupa razdvajanje, pojavljuju se doživljaji koji ne proizlaze iz mene nego pripadaju drugome i leže u njegovu kretanju.« ¹⁶

Stein podvrgava kritici Lippsovu postavku »punog uživljavanja«, ukazujući najprije na njezine konsekvence:

»Ako bi taj opis bio odgovarajući, tada bi bila prevladana razlika između tuđeg i vlastitog doživljaja. Pritom ostaje posve nerazumljivo što tijelo čini mojim, a tuđe tuđim.«¹⁷

Da je Lippsova postavka evidentno pogrešna, opis se očituje u tome da

»... ja nisam jedno s akrobatom, nego samo 'kod' njega, ne izvodim stvarno njegove pokrete, nego samo – *quasi* – tj. ne samo što ja ne izvršavam izvanjski pokrete, a to naglašava i Lipps, nego također to što korespondira 'nutarnjim' pokretima – doživljaj 'ja se krećem' – kod mene nije originaran, nego ne-originaran. I u tim ne-originarnim pokretima osjećam se vođena, praćena njegovim pokretima, čija se originarnost pokazuje u mojim ne-originarnim i koji su samo u njima za mene tu (shvaćeni ponovo kao doživljeni).«¹⁸

Zabluda kojoj je podlegao Lipps sastoji se u tome da je »pomiješao ono biti uvučen u najprije objektivno dani doživljaj i ispunjenje impliciranih tendencija s prijelazom od ne-originarnog ka originarnom doživljaju.«¹⁹ Drugim riječima, Lipps je bio uvjeren da kod punog uživljavanja dolazi do poistovjećivanja (pokrivanja) tuđeg i vlastitog ja, odnosno da puno uživljavanje uvire u jedinstveno su-uživljavanje. Suprotno tome, Stein ističe kako »uživljavanje nije osjećanje-jedinstva«, što ne znači da ovo uopće ne postoji. Kako bi učinila jasnom ovu razliku, Stein analizira su-osjećanje s tuđim doživljajem. Kada, primjerice, čujemo neku radosnu vijest koja u svih izaziva oduševljenje i radost, moglo bi se reći da svi osjećamo »isto«. No to ne znači, ističe Stein, da su posve »pale ograde koje jedno ja dijeli od drugog«, te da se »ja oslobodilo svog monadičkog karaktera.«²⁰ Osjećajući vlastitu radost i uživljavajući se, shvaćamo radost drugog. Ukoliko je vidimo kao istu, čini nam se da onaj karakter neoriginarnosti tuđe radosti iščezava, »postupno dolazi do pokrivanja one sjenovite radosti s mojom živahnom (...) I iz 'ja' i 'ti' izdiže se 'mi' kao subjekt višeg stupnja.«²¹ Stein razmatra i drugu mogućnost, naime da se radujemo zbog istog događaja, ali da to ipak nije posve ista radost koja nas ispunja, jer postoji mogućnost da se »ono radosno drugome bogatije otvara«, tako da »uživljavajući se shvaćam razliku, dospijevam do 'strana' koje su mojoj radosti bile zatvorene.«²² I tek sada nastupa puno pokrivanje s uživljenim. Na taj se način obogaćuje naše osjećanje i »'mi' osjećamo drugu radost nego

9	15
E. Stein, <i>Zum Problem der Einfühlung</i> , str. 7.	Isto, str. 21.
10	16
Edith Stein, <i>Einführung in die Philosophie, Gesamtausgabe</i> 8, Herder Verlag, Freiburg im Breisgau 2004., str. 151.	Isto, str. 16.
11	17
E. Stein, <i>Einführung in die Philosophie</i> , str. 10.	Isto.
12	18
Theodor Lipps je bio predstojnik katedre za psihologiju i filozofiju na Sveučilištu Breslau, gdje je E. Stein započela studij psihologije i filozofije. Jedan je od značajnih predstavnika tzv. »münchenske fenomenologije«.	Isto, str. 17.
13	19
E. Stein, <i>Zum Problem der Einfühlung</i> , str. 11.	Isto, str. 12.
14	20
Isto, str. 9.	Isto, str. 17.
	21
	Isto, str. 18.
	22
	Isto.

‘ja’ i ‘ti’ i ‘on’ izolirano.«²³ Iako subjekt »osjećanja jednim« u tom slučaju nije »ja« nego »mi«, Stein ističe kako se »‘ja’ i ‘ti’ i ‘on’« ne poistovjećuju, nego »ostaju u ‘mi’ sačuvani.«²⁴ Na taj se način kritika »punog uživljavanja« dade ujedno shvatiti kao kritika »ničije svijesti«. To će Stein dovesti do uvjerenja da »čisto ja nije uživljavajuće ja«.

Stein podvrgava kritici i teoriju kojom Lipps nastoji objasniti iskustvo tuđeg duševnog života, a to je nauk o oponašanju. Lippsovo je polazište da mi možemo izravno opažati samo vlastitu osobnost. No, tada se nameće pitanje, kako dolazimo do toga da tuđim osobama pripisujemo doživljaje? Lipps misli da ono opaženo u uživljavanju nije drugo do reprodukcija vlastitih doživljaja. On pritom ukazuje na činjenicu povezanosti između doživljaja i vanjskih pojava. Doživljaji se utjelovljuju u stanovitim pojavama izraza.

»Crta lica koju vidim budi u meni nagon da ju oponašam, činim to – ako ne izvanjski, ipak ‘nutarnje’; imam pored toga nagon sve moje doživljaje očitovati, a doživljaj i očitovanje tako su međusobno povezani da nastupanje jednog povlači za sobom drugo. Tako se zajedno s crtama (držanjem) doživljaja pripadni doživljaj ukoliko se ‘u’ tuđem držanju doživljaja, pojavljuje se ne kao moj, nego onog drugog.«²⁵

Glavni prigovor ovoj teoriji Stein sažima na sljedeći način:

»Na naznačenom putu ne dolazim do fenomena tuđeg doživljaja, nego vlastitog doživljaja, koje tuđe držanje u meni budi. Različitost objašnjavajućeg i objašnjenog fenomena dostatna je za opovrgavanje ‘objašnjenja’.«²⁶

Kako bi učinila jasnim ovu različitost, Stein analizira slučaj druge vrste.

»Da osjećaji u nama mogu biti izazvani viđenim ‘fenomenima izraza’, poznata je pojava: kada dijete vidi drugo kako plače tada plače s njim; kada vidim svoje ukućane turobnim, tada sam i ja neraspoložena. Da bih odagnala neku brigu tražim veselo društvo. U takvim slučajevima govorimo o prenošenju (transferu) osjećaja. U nama probuđeni aktualni osjećaji nemaju spoznajnu funkciju, u njima nam se ne pojavljuje tuđe doživljavanje kao u uživljavanju.«²⁷

Kada ne bismo tuđe doživljaje shvaćali na drugi način, ne bismo ih uopće mogli dovesti do danosti. Najviše što bismo mogli jest otvoriti ih iz postojanja osjećaja u nama. Ali time bismo zadobili samo znanje, a ne »danost« tuđih doživljaja kao u uživljavanju. To bi ujedno kao posljedicu imalo to da nam nikada ne bi bilo dano obogaćenje našeg iskustva putem tuđih doživljaja.

Vidjeli smo da Stein otklanja kao pogrešno Lippsovo uvjerenje da u punom uživljavanju postoji identificiranje (pokrivanje) između uživljenog i uživljavajućeg ja. Bavljenje činom uživljavanja vodi Stein do uvjerenja da »čisto ja nije uživljavajuće ja.«²⁸ Upravo pojašnjenje biti uživljavanja vodi Stein do pitanja »tko je nositelj doživljaja«, odnosno do pitanja »kako se u našem doživljaju konstituira psihofizički individuum«, jer tuđi nam duševni život dolazi u susret jedino u njegovu tjelesnom očitovanju. Tko je nositelj doživljaja? Odgovor zahtijeva bistrenje pojmova »ja« i »psihičko«, odnosno točnije, razlikovanje svijesti i psihičkog. Stein se posvećuje razmatranju odnosa psyhe i svijesti potaknuta uvjerenjem da je »temeljna pogreška« mnogih po sebi vrijednih istraživanja (Brentano, Münsterberg, Natorp) ležala u nedostatku razlikovanja između svijesti i psihičkog.

Razlika između svijesti i psyhe

Dok se Stein do sada bavila istraživanjem područja svijesti, sada se posvećuje istraživanju njezinih korelata. U niz korelata spada također »psihičko«, koje tvori predmet psihologije. Psihičko spada u područje filozofije utoliko što je

»korelat naše svijesti« i »kao i čitav prirodni svijet konstituiran u pravilnim svezama svijesti«. Ishodište za fenomenološku analizu psihičkog tvori doživljaj. U strukturi doživljaja Stein razlikuje sadržaj doživljaja, doživljaj tog sadržaja i svijest o tom doživljaju.²⁹ Ovaj posljednji aspekt, svijest koja prati i ujedinjenjuje svo doživljavanje, Stein naziva individualnim »carstvom svjesnog 'čistog' doživljaja« koje kao takvo ne zahtijeva biti realnim entitetom.³⁰ Stein razlikuje između metodološki uvedenog »čistog« ja i »individualnog« ja. Ja shvaća najprije u smislu »jedinstva struje svijesti«. »Čisto ja« po sebi je prazno, svoju puninu zadobija tek pomoću sadržaja doživljaja. Zahvaljujući različitosti sadržaja doživljaja, struje se svijesti kvalitativno razlikuju.

»Budući da svaki pojedini doživljaj struje karakterizira posebno mjesto u cjelokupnoj svezi doživljaja, obilježen je kvalitativno kao doživljaj ovog, a ne nekog drugog ja.«³¹

No, ni isticanjem te kvalitativne posebnosti još se ne postiže ono što Stein razumije pod »realnim ja«. Dok u doktorskoj disertaciji često govori o »čistom«, »individualnom« i »psihičkom« ja, ne navodeći kakav odnos između njih postoji, a često i nije posve jasno o kojem »ja« govori, u djelu *Uvod u filozofiju*, posebice u poglavlju u kojem tematizira problem subjektiviteta, ove razlike postaju jasnije. Dok u dosadašnjim istraživanjima pod subjektivitetom misli »subjekt, tj. svijest kao korelat predmetnog svijeta«, sada ističe kako je to »prirodnom stavu« relativno udaljeno značenje. Kada u uobičajenom smislu riječi govorimo o subjektima, tada u pravilu mislimo na ljude u svijetu. Ljudska osoba nije »puko čisto ja, čije duhovne oči gledaju u predmetni svijet«, nego »realnost koja je dušom i tijelom povezana s realnim svijetom«. ³² Ljudi primaju utiske iz svijeta, zauzimaju unutarnji stav prema tome, zahvaćaju slobodnom voljom u svijet. Oni su »subjekti ja-života, intencionalne svijesti«. ³³ Osoba kao subjekt »aktualnog ja-života« razlikuje se od »čistog ja«. Prema Stein, možemo je označiti kao »posebnu formu svijesti«, personalnu svijest u čiju bit spada da se »odvija u formi cogita«. ³⁴ No time se ne iscrpljuje pojam »osobe«. Ona nije samo subjekt aktualnog svjesnog života nego posjeduje trajna tjelesna i psihička svojstva. Psihičko ili realno ja Stein shvaća »kao nositelja svojih svojstava«, »kao transcendentnu realnost koja do danosti do-

23

Isto.

24

Isto.

25

Isto, str. 24.

26

Isto.

27

Isto.

28

O unutarnjem proturječju između programatske nakane i postignutog rezultata u disertaciji, opširnije vidi: Antonio Fidalgo, »Edith Stein, Theodor Lipps und die Einfühlungsproblematik«, u: Reto Luzius Fetz, Matthias Rath, Peter Schulz (ur.) *Studien zur Philosophie von Edith Stein. Internationales Edith-Stein-Symposion Eichstätt 1991*, Verlag Karl Alber, Freiburg–München 1993., str. 91–106.

29

Edith Stein, *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1970., str. 14.

30

E. Stein, *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, str. 20.

31

Isto, str. 42.

32

E. Stein, *Einführung in die Philosophie*, str. 113.

33

Isto, str. 102.

34

Isto, str. 104.

lazi putem objavljivanja u imentnim danostima, ali nikada sama ne postaje imanentom.«³⁵

Na razlikovanju svijesti kao carstva svjesnog čistog doživljaja i psihičkog kao područja transcendentne realnosti – koja se pojavljuje u doživljajima i sadržajima doživljaja – počiva razdvajanje svijesti i psyhe. Stein se protivi shvaćanju prema kojem je sve psihičko vezano uz svijest. Svijest i psihičko se razlikuju. Psyhe se ne smije poistovjetiti sa strujom svijesti.

»Osobu se naziva jedinstvom tijela i duše, ali ne tijela i svijesti. Govori se o njezinim psihičkim svojstvima, dok govor o svojstvima svijesti nema smisla.«³⁶

Dolazi i do revizije pojma »svijest«. Svijest kao sposobnost (moć) refleksiviteta više se ne shvaća u husserlovskom smislu kao »struja čiste svijesti«, već je riječ o »prvotnoj svijesti (tj. svijesti doživljaja)« ili »nutarnjoj svijesti« koja nije »vlastiti čin, nego 'nutarnje svjetlo' koje prosvjetljuje tijek doživljaja.«³⁷ Ova »prvotna svijest« istovremeno omogućuje da doživljaj koji prolazi »ostane 'retencionalno' u sadašnjosti«, da se »kontinuirano prolazne 'faze' objedine u jedinstvo 'doživljaja'« i da se tako »doživljaj koji u refleksiji postaje predmetnim pokrije s prvotno doživljenim, shvati kao 'isti'«.³⁸ Jasnim razlikovanjem između psyhe i svijesti Stein je uspjelo opovrgnuti idealističku pretpostavku prema kojoj je psihičko bez ostatka vezano uz svijest i prema kojoj psihičkom ne pripada realnost. Stein najprije istražuje ono što je zajedničko osobama kao realnim subjektima, a to je njihova psiho-fizička struktura.

Struktura psihičkog subjekta

Stein postavlja pitanje »kako nam je dan psihofizički individuum«? Za iskustvo ljudske osobe po Stein postoje dva puta, onaj vlastitog iskustva i tuđeg iskustva. Ako se za polazište razmatranja uzme »prirodni stav«, tada »nam se opažanje tuđeg nudi kao ono što nam je bliže.«³⁹ No, kako je moguće iskustvo tuđeg duševnog života? Budući da »tuđe ja« nije direktno dano, nego samo posredno, pojavljuje se u tjelesnom obliku, u psihofizičkom izrazu, Stein smatra da deskripcija tuđeg iskustva mora započeti na tom »elementarnom sloju – 'tijelu'«. Ali tijelo koje je originarno dano je naše vlastito tijelo. Što možemo zadobiti iz promatranja vlastitog individuum? U odgovoru na ovo pitanje Stein svoja istraživanja provodi na dvije razine: ontološkoj i fenomenološkoj.

Struktura i način danosti tijela (Leib)

Ponajprije, apstrahiramo li od tijela kao živog, tada se vlastito tijelo dano u činima vanjskog opažanja pojavljuje kao puka stvar, kao materijalno tijelo (Körper). No, ako se vodi računa o načinu na koji se ono pojavljuje za spoznajući subjekt, tada se pojavljuju razlike. Svako vanjsko opažanje stvari krije u sebi prazne komponente koje do ispunjena dolaze u novim opažanjima. Svako shvaćanje stvari uzima stvar, s jedne strane, kao zatvoreno prostorno tijelo, dok su druge strane, tj. unutarne, »prazne«, »su-dane« i zahtijevaju drugu »orijentaciju«, pokret opažajućeg. Slobodna promjena orijentacije i na taj način moguće ispunjenje praznih, tj. neodređenih komponentni opažanja, pritom je principijelno neograničeno. Kod opažanja živog tijela (Leib) to nije moguće. Ovdje se pokazuje posebno mjesto što ga tijelo ima u odnosu na druge stvari. Dok ono subjektu omogućuje mijenjati po volji mjesto prema svim stvarima, to mu ne uspijeva u odnosu na vlastito tijelo. Dok se svakoj drugoj

stvari možemo približavati i od nje se udaljavati, sebe uvijek nalazimo vezane uz tijelo. Upravo ta »pripadnost meni, ne može se konstituirati u vanjskom opažanju«. Samo izvanjski opaženo tijelo »bilo bi uvijek samo jedinstveno tijelo (Körper), ali nikada 'moje tijelo'«.

Stein ističe kako ta vezanost tijela uz subjekt ukazuje na puno više nego što je »prostorna nerazdvojjivost«. Živo tijelo (Leib) se, za razliku spram drugih materijalnih stvari, odlikuje sposobnošću pokretljivosti i pojavljuje se kao nositelj polja osjetilnosti. Tijelo posjeduje svojstvo koje se ne nalazi ni u jedne puko prostorne stvari, a to je osjetljivost, sposobnost biti nositelj aktualnih osjeta. Oni istovremeno pripadaju svijesti, čine dio osjetnog života tog subjekta, materijala na kojem se temelji duhovni život. Stein ističe da je tijelo bitno konstituirano osjetima, koji su »realni sastavni dijelovi svijesti i kao takvi pripadni ja«. Osjetilne danosti pokazuju se kao istovremeno tjelesno-duševna stanja.

»Umor što ga osjećam 'u čitavom tijelu' i posredstvom kojega mi tijelo u tom svom stanju dolazi do danosti, shvaćam istovremeno kao stanje 'mog' psihičkog subjekta.«⁴⁰

Upravo s osjetima konstituira se jedinstvo ja i tijela, iako još ne u punom opsegu uzajamnog odnosa. Kao i osjeti, tako su i aktualna stanja, osjetljivost kao trajno svojstvo nešto što je zajedničko »tijelu« (Leib) i »duši« (Seele). Oduhovljeno tijelo (Leib) naspram tijela (Körper) odlikuje se ne samo time da je nositelj polja osjetila, da se nalazi u nultoj točki orijentacije prostornog svijeta, da je instrument volje, već predstavlja polje izražavanja njemu pripadnog ja, odnosno odlikuje se sposobnošću izraziti unutarnji život osobe, njezina aktualna stanja kao što su radost, žalost i njezin »karakter«. Postavimo li pitanje što je to unutarnje koje se izražava u tijelu, Stein odgovara da je to »psihofizički subjekt, odnosno 'osoba' kao realno jedinstvo 'duše' i 'tijela', pri čemu tijelo igra ulogu 'vanjskog', a 'duša' je odgovarajuće nutarnje«.⁴¹ No, time još nije puno rečeno dok se ne istraži što Stein razumije pod »dušom« ili, kako odsada radije govori, pod »psyhe«, jer će izraz »duša« upotrijebiti u drugom smislu.

Struktura psyhe

Psyhe je za Stein u najopćenitijom formulaciji jedinstvo unutarnjih svojstava i stanja realnog subjekta.

»Kao ov (biće) realnog svijeta psyhe pripada... najvišim kategorijama realnosti. Ona je supstancija, konkretno jedinstvo nutarnjih svojstava (akcidenata) i trpi za vrijeme trajanja svog postojanja niz promjenjivih stanja (modi). Ona i njezina svojstva podliježu određenim pravilnim promjenama u ovisnosti o realnim okolnostima u kojima se nalaze i stoje pod kategorijom kauzaliteta.«⁴²

35	39
E. Stein, <i>Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften</i> , str. 20.	Isto, str. 149.
	40
	Isto, str. 194.
36	41
E. Stein, <i>Einführung in die Philosophie</i> , str. 124.	Isto, str. 123.
	42
37	Isto, str. 124.
Isto, str. 106.	
38	
Isto, str. 106–107.	

U Stein susrećemo i zanimljivu tezu prema kojoj je psyhe sa svojim svojstvima »biće koje se razvija«. ⁴³ Za Stein psyhe ne posjeduje svoja svojstva od početka nego ih postiže tijekom njezina života. Pod »životom psyhe« Stein misli niz stanja, odnosno »kontinuiranu transformaciju životne snage⁴⁴ u aktualna psihička stanja; tijekom tih procesa životna snaga se usmjerava u određenim pravcima, 'pripravlja' za izvjesne zadaće i u tome se sastoji izobrazba psihičkih dispozicija«. ⁴⁵ Izobrazba psihičkih dispozicija i svojstava u subjektu funkcionalno je ovisna o vanjskom svijetu, ali pretpostavlja i motivaciju okolnim svijetom. Kako bi to učinila jasnim, Stein ukazuje na osebnost psihičkih svojstava i njihov odnos prema stanjima. Svojstva su dispozicije, odnosno znače isto što i sposobnosti za stanovita stanja. Način na koji naša autorica predstavlja odnos između psihičkih svojstava i stanja ostavlja dojam kretanja u krug:

»Oštroumnost je, primjerice, sposobnost riješiti teške zadaće uma, tj. izvršiti određene misaone djelatnosti. Tu sposobnost zadobijamo ako se 'vježbamo' u takvim zadaćama, ukoliko uvijek iznova naše mišljenje potvrđujemo na određeni način. Ali kako možemo vježbati djelatnost za koju ne posjedujemo sposobnost? Ako je, pak, s druge strane, posjedujemo, tada je ne trebamo više postizati.«⁴⁶

Kako bi se izbjegao ovaj »začarani krug«, Stein drži nužnim ukazati na razvoj psyhe i njezinih svojstava kao razvoj »prvotne sposobnosti«. To znači da se ono što »nije 'postavljeno' u psyhe ne može razviti ni pod kojim okolnostima«. ⁴⁷ Središnje značenje za strukturu psyhe pritom ima ono što Stein naziva »životnom snagom«. Ona je uzrok psihičkog događanja, jer omogućuje nastajanje aktualnih doživljaja. Bez životne snage bila bi doduše »moguća svijest jer ishodište ima u čistom, po sebi praznom ja«, ali se ne bi mogao pojaviti doživljaj u realnim psihičkim stanjima. Psyhe funkcionira u ovisnosti o životnoj snazi prema jednostavnom modelu:

»Ako je rezervoar snage napunjen, preoblikuje se u nagone potvrđivanja u kojima se troši njezin višak. Ako je blizu iscrpljenja tako da prijeti zakazivanje funkcioniranja mehanizma, tada odašilje 'nagone potrebe' čije ispunjenje donosi pritek novih snaga.«⁴⁸

Budući da svaki doživljaj »troši snagu«, Stein se nameće pitanje je li životna snaga »konačni kvantum«. Je li životna snaga individuumu dostatna o tome možemo imati »samo neodređenu i opću slutnju«. ⁴⁹ Iako je njezin odgovor niječan, Stein dodaje da se »životna snaga« ne može ni kvalitativno odrediti. O njoj govori kao »čudesnoj moći« koja ukazuje na izvor snage koji leži »s one strane mehanizma individualne osobnosti«. ⁵⁰ U posthumno objavljenom djelu *Konačni i vječni bitak* Stein iznova postavlja pitanje »otkuda« životna snaga. Ovdje je poistovjećuje s »moći duše«, točnije s »moći težnje« koja je duši »dana kako bi postala ono što treba biti«. ⁵¹ Život psyhe pokazuje se kao rezultat djelovanja različitih snaga: osjetilne i duhovne životne snage. Osjetilna životna snaga preoblikuje se u osjetilne nagone i njihovo potvrđivanje. Istovremeno ona služi održanju duhovne životne snage koja pak »hrani« duhovnu djelatnost.

»Što se svježije osjećam, to je 'budnije' moje 'duhovno oko', to je intenzivnije upravljanje na objekte, životnije shvaćanje. Potrebna je određena mjera životne snage da bi se uopće mogla razvijati bilo kakva ja-djelatnost, da bi u život mogao stupiti čin.«⁵²

»Duhovna životna snaga ne predstavlja puko pretvaranje osjetilne životne snage, nego u sebi skriva novi izvor snage koji se doduše može razviti samo sudjelovanjem osjetilne životne snage. Duhovna životna snaga omogućuje psyhe pristup objektivnom svijetu i osposobljuje ju da odatle izvlači nove snage. Psyhe ukazuje na dvostruku narav: ona je u sebi zatvorena monada, a s druge strane korelat njezina okolnog svijeta, otvorenih očiju za sve što se zove 'predmet'«. ⁵³

Tu drugu osobinu doduše ona ne posjeduje *qua* psyhe, nego *qua* duh.⁵⁴ Psihički život nije samo kauzalno uvjetovanje događanja. Psihički su procesi, s jedne strane, vezani uz osjetilnu sferu, ali kao realizacija duhovnog života podliježu jednog drugoj vrsti zakonitosti, motivaciji koju Stein označuje kao smisleno proizlaženje jednog čina iz drugog, pri čemu je važno naglasiti da izraz »čin« shvaća u najširem smislu kako bi njime označila intencionalne doživljaje. »Motivacija« je smislena sveza doživljaja i kao takva zakonitost duhovnog života. To ne znači drugo nego da

»... duhovni čini podliježu općoj umnoj zakonitosti. Kako za mišljenje tako i za osjećanje, htijenje i djelovanje postoje umni zakoni koji svoj izraz nalaze u apriornim znanostima«,⁵⁵

što znači u logici, etici i aksiologiji. Upravo smisleno proizlaženje razlikuje motivaciju od psihičkog kauzaliteta. Motivacija je zakonitost duhovnog života koja podređuje psyhe vladavini razuma. U »psihičkom subjektu osjetilno-duhovne naravi«, djeluje dakle, dvostruka zakonitost: kauzalitet i motivacija. Aktualni psihički život na taj se način pokazuje kao sveza »osjetilnosti i duhovnosti«. Tijelo i duh i tome pripadne snage, osjetilna životna snaga (kauzalitet) i duhovna (motivacija), dopunjuju se pojmom duše.

Psyhe i duša

Stein poduzima i prvo diferenciranje pojma duša naspram onog psihologije.

»To što smo u svojim izvođenjima označavali kao psyhe, 'duša' kao jedinstvo svih 'nutarnjih' svojstava i stanja realnog subjekta, povezanog s materijalnim tijelom... to je za psihologiju mjerodavan pojam duše.«⁵⁶

43

Isto, str. 126.

44

Koncept životne snage (*elan vital*) Stein preuzima od H. Bergsona i razvija ga u djelu *Doprinosi filozofijskom utemeljenju psihologije i duhovnih znanosti*, u kojemu traži novi pristup u shvaćanju psihičkog kauzaliteta. Stein je uvjerenja da je jedino na tlu fenomenologije moguće plodno tretiranje psihičkog kauzaliteta, jer se pojam kauzaliteta još nije oporavio od udarca kojega mu je zadala Humeova kritika. Opširnije o tome vidi: E. Stein, *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, str. 1–116.

45

E. Stein, *Einführung in die Philosophie*, str. 126.

46

Isto, str. 126–127.

47

Isto, str. 127.

48

Kada bi naša psiha uistinu funkcionirala po tako jednostavnom modelu, tada bi to značilo potpunu ovisnost životne sfere o ta dva nagona. Prema mišljenju B. W. Imhofa, time se Stein približava Freudu. Usp. Beat W. Imhof,

Edith Steins philosophische Entwicklung, Birkhäuser Verlag, Basel-Boston 1987., str. 202.

49

E. Stein, *Einführung in die Philosophie*, str. 90.

50

E. Stein, *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, str. 81.

51

Edith Stein, *Endliches und ewiges Sein. Edith Steins Werke Band II*, Herder Verlag, Freiburg im Breisgau 1962., str. 399.

52

E. Stein, *Beiträge zur psychologischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, str. 67.

53

Isto, str. 200.

54

Isto.

55

E. Stein, *Zum Problem der Einfühlung*, str. 107–108.

56

E. Stein, *Einführung in die Philosophie*, str. 144.

Za razliku spram pojma duše kako ga shvaća psihologija, Stein rabi izraz »duša« kako bi njime označila čitavu personalnu kvalitetu, koju nosi personalno ja. Dok je psyhe samo vanjski dio duše koji predstavlja poveznicu između čisto tjelesnog i duhovnog postojanja čovjeka, duša se odlikuje personalnom, a time i slobodnom kvalitetom što ju kvantificirajuća psihologija ne može istraživati. Pod »dušom« u specifičnom smislu riječi Stein misli »unutarnji bitak u kojemu se najčišće izražava 'jezgra osobe'«. Drugim riječima, »duša« postaje sinonim čitave personalne kvalitete. Dok psyhe podliježe razvoju, »personalna jezgra« koja leži u temelju tjelesno-duševnog jedinstva, predstavlja »nepromjenjivo stanje koje nije rezultat razvoja, nego obrnuto, propisuje tijek razvoja.«⁵⁷ Stein govori o »personalnoj jezgri« kao središtu osobe, njezinih svojstava i njezina karaktera. Ona predstavlja središte osobe koje do izražaja posebice dolazi u osjećajnom životu. S tim u svezi, naša autorica ukazuje na duboku razliku u sferi doživljaja. Dok je u »teorijskim aktima«, aktima opažanja, predočivanja, mišljenja, subjekt upravljen na objekt, čim taj subjekt pored toga i osjeća, to više nije moguće, jer u osjećanju doživljava ne samo objekte nego sebe samog, doživljava osjećaje kao one koji »proizlaze iz 'dubine njegovog ja'«. Doživljavajuće ja u osjećanju svijeta vrijednosti ne prima samo svijet kao vrijednosni nego ga »preuzima u sebe«, odnosno »otvara mu svoju dušu«. Duša ima »dubinski položaj«. Sukladno tome, osjećanje je kod svakog kvalitativno različito, jer »ja... koje se doživljava u osjećanju, ima slojeve različite dubine, koji se otvaraju ukoliko osjećaji iz njih proizlaze«. Stein dušu shvaća kao središte duševno-tjelesno-duhovnog života, kao dubinu iz koje »ja« živi i u koju pounutruje sve što doživljava. Tu do izražaja dolazi i značenje razlikovanja između psihofizičkog individuuma i osobe. Prema Stein, psihofizički individuum koji se predstavlja kao jedinstvo materijalnog tijela i psyhe ne bi smjeli nazvati osobom u strogom smislu riječi. Osobi je vlastito da živi iz »duhovnog središta«.

S razlikovanjem psyhe i duše povezano je i razlikovanje između karaktera shvaćenog u užem smislu, kao određenog stanja unutar psyhe koji je svakoj osobi vlastit, od karaktera shvaćenog u posebnom smislu kao onog što osobi podaruje biljeg osobnosti, a što Stein naziva »personalnom osebnjušću«, pod čime se misli jednostavna kvaliteta koja oblikuje osobu do »jedinstvene osobnosti«. Pod »karakterom« u ovom posebnom smislu riječi Stein misli sposobnost osjećanja i snagu kojom se to osjećanje pretvara u čin. Budući da je osjećanje istoznačno s doživljajem vrijednosti, karakter je »otvorenost (eventualno i zatvorenost) za carstvo vrijednosti i način na koji se čovjek zauzima za njihovo ostvarenje.«⁵⁸ »Nepromjenjiva jezgra« znači više nego sposobnost za određene čine, ona udara biljeg svakom činu koji iz nje proizlazi kao doživljaju upravo te i nijedne druge osobe. Ali ona daje pečat i svijetu objekata koji se otvara osobi, a to znači svijetu vrijednosti. Stein to ilustrira na sljedećem primjeru:

»Estetska osjetljivost jest karakterna crta osobe koja je zajednička mnogim drugim. I to su iste objektivne vrijednosti koje su svima njima dane. Unatoč tome svatko ima posve 'osobni odnos' prema estetskim vrijednostima. (...) Postoje vrijednosti čija je vrijednost 'nesporna' i o čijem rang-poretku postoji opće suglasje; tko za nju nema 'smisla', tome se odriče svako razumijevanje umjetnosti na dotičnom području. Ali moju posebnu 'zaljubljenost' u ovo ili ono djelo neću zahtijevati ni od koga, jer ona počiva na onome što to djelo samo meni ima za reći, na zadnjem tajanstvenom sporazumu između mene i njega.«⁵⁹

Iskustvo duše imamo u doživljaju karaktera koji se najbolje pokazuje u otvorenosti i prijemčivosti za etičke vrijednosti.

»Što je osoba to vidimo u tome u kojem svijetu vrijednosti živi, za koje vrijednosti je pristupačna i koja djela – vodena vrijednostima – stvara.«⁶⁰

Da između osobe i svake njoj dostupne vrijednosti postoji upravo individualni odnos, pokazuje se posebice u odnosu prema drugim osobama:

»O karakternim svojstvima čovjeka i njihovoj vrijednosti možemo se suglasiti s drugima i može se od mene zahtijevati 'poštovanje' za te vrijednosti. Ali da ga ja trebam zbog takvih vrijednosti voljeti, ne može se postaviti kao zahtjev. Hoću li i kako nekoga voljeti, to počiva na tome, kako njegova jedinstvenost dotiče moju i nešto je tako jedinstveno kao i sama ta jedinstvenost.«⁶¹

Duša znači čitavu personalnu kvalitetu, ispunjena je onim što joj je vlastito, neovisno o »izvanjskim okolnostima«.⁶² Duša u specifičnom smislu riječi jest središte osobe, »'mjesto' gdje je ona kod same sebe«, u kojoj se »jezgra osobe« najčišće izražava. U tome se jasno pokazuje težnja za razlikovanjem između psyhe i duše, koja je u Stein motivirana i težnjom za distanciranjem od pojma duše kako ga shvaća psihologija. To, naravno, vrijedi pod uvjetom da psihologija ne previđa pojam duše i ne svodi ga na »psihičke fenomene«. Stein rabi izraz »duša« u specifičnom smislu riječi i razvija pojam duše koji je srodan shvaćanju »duše« u metafizičko-religioznom smislu. Ovdje se tek u skici naslućuje ono što će Stein razviti i utemeljiti u jednom od svojih najvažnijih filozofijskih djela *Konačni i vječni bitak*, u kojemu do izraza dolazi njezin pokušaj posredovanja između moderne filozofije svijesti i klasične metafizike.

Sažimajući, možemo utvrditi da se doprinos Edith Stein sastoji u tome što je opovrgnula idealističku pretpostavku prema kojoj je psihičko bez ostatka vezano uz svijest i prema kojoj psihičkom ne pripada realnost. No, upitnom se i čudnom pokazuje uporaba pojma »životne snage«, tim više što se fenomenološkoj metodi koju provodi Stein upravo protivi prenositi pojmove iz prirodoslovnih znanosti na psyhe i svijest.

Iris Tićac

Psyche und Seele
im Denken Edith Steins

Zusammenfassung

Ziel und Zweck der vorliegenden Arbeit liegen in dem Versuch, auf der Grundlage von den frühen phänomenologischen Werken, auf Edith Steins Beitrag zur philosophischen Untersuchung des Wesens des Psychischen, hinzuweisen. Dabei geht die vorliegende Untersuchung des Denken Steins von der Darstellung ihrer Auseinandersetzung mit der Einfühlungstheorie von Theodor Lipps. Die Auseinandersetzung mit Lipps ist wichtig, denn gerade die Befassung mit dem Problem der Einfühlung führt Stein zur Einsicht, dass das „reine Ich“ nicht ein „einführendes Ich“ ist und zur Frage wie sich in unserem Erleben das psychophysisches Individuum

57

E. Stein, *Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, str. 84.

58

E. Stein, *Einführung in die Philosophie*, str. 128.

59

Isto, str.135.

60

E. Stein, *Beiträge zur philosophische Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*, str. 205.

61

E. Stein, *Einführung in die Philosophie*, str. 136.

62

Isto, str. 137.

konstituiert. Anders gesagt, bereits hier gelangte Stein zur Überzeugung, dass das Psychische nicht restlos an das Bewusstsein gebunden sei. Sie differenziert zwischen dem methodisch eingeführten „reinen Ich“ und „realem Ich“ und an dieser Differenz scheiden sich Bewusstsein und Psychisches. Im Anschluss daran nimmt Stein Revision der Seelenbegriffs bzw. eine Differenzierung zwischen Seele und Psyhe vor. Da für die Arbeitsmethodik Steins als Phänomenologin bezeichnend ist, nicht an die bestehende Literatur anzuknüpfen, sondern „ganz von vorn“ zu beginnen, ist es notwendig auf besondere Schwierigkeit die aus Terminologie Steins erwächst aufzuzugehen. Das betrifft besonders die Begriffe ‚Lebenskraft‘ und ‚Kern der Person‘.

Schlüsselwörter

die Einfühlung, das „reine Ich“, das „reale Ich“, die Lebenskraft, der „Kern der Person“, die Psyche, die Seele